

Varstvo kulturne dediščine na Solčavskem

Božena Hostnik in Barbara Klanšek

Kulturna dediščina¹ je neločljivo povezana z življenjem ljudi in naravnimi danostmi prostora, v katerem so ljudje živeli. Predstavlja njihovo identiteto, spomin na prednike ter njihov način življenja. Spreminja se s časom, z odnosom ljudi do lastne preteklosti in identitete ter z njihovim načinom življenja. Tudi kulturna dediščina, ki jo na podlagi veljavne zakonodaje in predpisov varuje Zavod za varstvo kulturne dediščine (dalje Zavod), je raznolika, edinstvena, unikatna. Vsaka zase priča o načinu življenja ljudi, o njihovih obrtniških spretnostih, uporabi materiala, ki je bil na razpolago v ožjem prostoru, o njihovi praktičnosti iz vsakega posameznega objekta in kosa zemlje ustvariti največ, kar so v tistem trenutku ljudje na domačijah potrebovali. Skozi čas se je stavbna dediščina spreminjala, saj so se skozi čas spreminjale tudi potrebe ljudi.

Občina Solčava je eno takšnih zaokroženih območij, v katerem so ljudje živeli v skladu z danostmi, ki jim jih je v preteklosti omogočila in nudila narava. Danes občina obsega štiri naselja: Logarsko Dolino, Podolševo, Robanov Kot in Solčavo, območje pa je poznano kot Solčavsko. Posege na obravnavanem območju določa in regulira Zakon o varstvu kulturne dediščine² (dalje Zakon) ter sprejeti občinski dokumenti.³ V Zakonu je določeno, da »registrirano dediščino sestavljajo: *nepremična dediščina*, ki ohranja nepremičnine ali njihove dele z vrednotami dediščine, vpisanimi v register dediščine, *naselbinska dediščina*, ki predstavlja nepremično dediščino, ki v naravi predstavlja mestno, trško ali vaško jedro, njegov del ali drugo območje poselitve, ter *kulturna krajina*, ki predstavlja nepremično dediščino, ki je odprt prostor z naravnimi in ustvarjenimi sestavinami, katerega strukturo, razvoj in uporabo pretežno določajo človekovi posegi in dejavnost.«

- 1 Pojem dediščina je definiran kot del stavbe ali celo stavbo, več stavb ali območje. Lastnosti kulturne dediščine pa so opredeljene v Pravilniku o seznamih vrstni dediščine in varstvenih usmeritvah (Uradni list RS, št. 102/10).
- 2 Uradni list RS št. 16/08, 123/08, 8/11, 30/11 odl. US, 90/12, 111/13 in 32/16.
- 3 Odlok o spremembah in dopolnitvah prostorskih sestavin dolgoročnega plana Občine Mozirje za obdobje od leta 1986–2000, dopolnjenega leta 1989, in srednjeročnega družbenega plana Občine Mozirje za obdobje 1986–1990, usklajenega leta 1989 za območje Občine Solčava – v letu 2001 (Uradno glasilo ZSO, št. 09/2004).

Razlika med kulturno dediščino in kulturnim spomenikom je v varstvenem režimu. V primeru kulturne dediščine se pri *posameznih nepremičninah* ohranjajo njihovi gabariti, zunanjščina, razmerja s sosednjimi nepremičninami in njihova uporaba, na *območjih naselbinske dediščine* se ohranjajo morfološka zasnova naselja, javni prostori, ulične fasade, oblika streh, gabariti, meje in silhuete naselja, na *območjih kulturne krajine* pa se ohranjajo vzorci poselitve v pokrajini, razmerja med odprtim prostorom in naselji, tradicionalna raba zemljišč in vzorci parcelacije, značilna vegetacija, prostorske dominante in panoramski pogledi, oblike terena, spominska obeležja, grobišča in pokopališča ter ostanki struktur.⁴

Kulturni spomenik pa je kulturna dediščina s posebnim statusom, ki si ga pridobi na podlagi akta o razglasitvi. Vsebovati mora prvine, s katerimi je dokazana kontinuiteta ali posamezna stopnja kulturnega in civilizacijskega razvoja, ali predstavljati kakovosten dosežek ustvarjalnosti. Glede na vrednotenje kulturnim spomenikom podeljujemo status kulturnega spomenika lokalnega ali državnega pomena, glede na vsebino jih razvrščamo v varstvene skupine.⁵ Kulturni spomeniki imajo strožji varstveni režim, kot je režim za kulturno dediščino, in predpisuje naslednje: pri *posameznih spomenikih* se varujejo vse zunanje značilnosti, kot so gabariti, zasnova pročelij, tlorisni razporedi, značilni naravni in umetni materiali ter konstrukcijske značilnosti, ustrezna namembnost, značilna pojavnost v prostoru, arheološke plasti in razmerja spomenika ter posebej njegovo *vplivno območje*, ki določa, da morajo biti prostorske ureditve prilagojene prostorskim možnostim tako, da se ohranja družbeni pomen spomenika v prostoru. Pri *naselbinskih spomenikih* se varuje morfološko zasnovo in parcelacijo naselja, javne prostore in njihovo opremo, ulične fasade in strehe v njihovi materialni pojavnosti in barvni skladnosti, gabarite, meje in silhuete naselja, pri *zavarovani kulturni krajini* pa se varujejo značilna raba zemljišč, parcelacija, značilna vegetacija, prostorske dominante, odnos med poselitvijo in odprtim prostorom, kraji spomina in značilna topografska imena.⁶

Z vidika varovanja kulturne dediščine je na Solčavskem petinpetdeset varovanih enot, od tega jih je devetnajst razglašeni za kulturni spomenik lokalnega pomena,

4 ZVKD-1 – 132. člen.

5 Kulturne spomenike razvrščamo glede na strokovni interes temeljnih strok v naslednje varstvene skupine: arheološke spomenike, zgodovinske spomenike, umetnostnozgodovinske oziroma umetnostne in arhitekturne spomenike, naselbinske spomenike, etnološke spomenike, tehniške spomenike, spomenike oblikovane narave, kulturno krajino in knjižnično gradivo.

6 ZVKD-1 – 134. člen.

ena pa je razglašena za kulturni spomenik državnega pomena.⁷ Od teh petinpetdesetih enot je štirideset stavb, sedem spominskih objektov, štiri kulturne krajine, tri arheološka najdišča in eno naselje.⁸

Fotografija 1: Macesnikovo gospodarsko poslopje. Božena Hostnik, Podolševa, 2020.

Na Zavodu je bila prva temeljitejša evidenca dediščine narejena leta 1989 z elaboratom *Naravna in kulturna dediščina Logarske doline – njeno varovanje in razvoj*.⁹ Takrat se je začrtalo območje varovanja (v Logarski dolini do konca doline), obenem pa so se popisali in ovrednotili objekti varovanja. Leta 2008 je Zavod pripravil Strokovne zasnove varstva kulturne dediščine za območje občine Solčava, ki pa so samo revidirale že obstoječe podatke.

7 Podolševa — Gospodarsko poslopje na Macesnikovi domačiji (EŠD 4584) (Uradni list RS, št. 81/99-3835, 54/2003-2697).

8 V Registru kulturne dediščine je vpisanih 30 389 enot dediščine, od teh enot jih ima 957 kategorijo varstva dokumentarno oz. ostalo.

9 Milena Hazler Papič, Vito Hazler, Alenka Kolšek, Matevž Lenarčič in Vojko Strahovnik, *Naravna in kulturna dediščina Logarske doline, njeno varovanje in razvoj*. Tipkopis NC 272/89, I-II, Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine, območna enota Celje, Celje 1989.

Prve vloge za izdajo kulturnovarstvenih pogojev in soglasij so na Zavod iz obravnavanega območja začele prihajati leta 1995. Vse do sedaj je bilo obravnavanih sedem-inštirideset objektov. Dosjeji zanje obsegajo od deset pa tudi do sedemdeset različnih mnenj in dopisov, iz česar sledi, da je v določenih primerih Zavod zelo prisoten, ter sodeluje z imetniki dediščine na pozitiven,¹⁰ a včasih tudi negativen način v smislu, da niso izdana soglasja za posege, ki niso skladni z varovanimi usmeritvami. To se najbolj odraža na območju Logarske doline, ki je iz naravovarstvenega vidika zelo turistično privlačna. Posamezniki v imenu »razvoja« oz. lastnih interesov želijo razširiti svojo turistično ponudbo v smislu novih počitniških kapacitet, vendar je treba vedeti, da je v širšem slovenskem merilu območje Solčavskega eno izmed kvalitetnejše ohranjenih, zato je na Zavodu menimo, da je treba vztrajati pri spoštovanju varstvenih režimov, pa čeprav so zaradi nekaterih osebnih interesov negativno sprejeti.

Konservatorji se zavedamo, da so pogoji, pisani na podlagi varstvenih režimov, ki jih določajo Zakon, odloki o razglasitvi oz. sprejeti občinski prostorski akti, za lastnike dediščine pogosto obremenjujoči, saj posegajo v njihovo lastnino in so v nasprotju z njihovo percepcijo razumevanja ohranitve, obnove in vzdrževanja dediščine kot tudi novih posegov na njej. A le na podlagi spoštovanja in razumevanja varstvenih režimov lahko kulturna dediščina pridobi vrednost. V nasprotnem primeru bi Solčavsko lahko hitro postalo območje, na katerem bi domačini (ki imajo pozitiven odnos do preteklosti in svojih prednikov ter njihove zapuščine) le s težavo zadržali pritisk kapitala ter vdor novodobne arhitekturne ustvarjalnosti, območje pa bi hitro postalo uniformiran, moderen »glamping«, kar se trenutno intenzivno dogaja marsikje v Sloveniji.

Obenem pa ugotavljamo, da je pomembno sodelovanje z uporabniki dediščine ter njihovo informiranje in izobraževanje o dediščini sami, predvsem pa uspešna občinska pomoč pri sofinanciranju obnove dediščinskih objektov. Zavod že vrsto let dobro sodeluje z imetniki dediščine na območjih občin, ki imajo razpise za pomoč imetnikom dediščine pri obnovi objektov.¹¹ V novejšem času so imetniki dediščine

10 Omeniti je treba obnovo Macesnikovega gospodarskega poslopja, ki je od Ministrstva za kulturo v preteklosti pridobilo finančna sredstva za menjavo skodlaste kritine. Glej Barbara Klanšek, »Podolševa - gospodarsko poslopje domačije Podolševa 20.« *Varstvo spomenikov: Revija za teorijo in prakso spomeniškega varstva*, poročila 53, Ljubljana 2018, str. 206.

V letu 2020 so bila pridobljena interventna sredstva za zaščito severnega mostovža, letošnje leto pa je bila uspešna prijama na dvoletnem razpisu Ministrstva za kulturo za obnovo objekta.

11 V zadnjih letih se je tako vzpostavil finančni sklad kot pomoč imetnikom pri obnovi v občini Trbovlje, lani v občini Šmarje, že leta deluje v Celju, na Polzeli in v Žalcu, pripravljamo ga v Hrastniku.

v primeru naravnih nesreč (neurja, poplave, potresa ...) upravičeni do skoraj stodontnega povračila škode, imetniki kulturnih spomenikov pa imajo možnost kandidirati na razpisih Ministrstva za kulturo, prednost pa imajo tudi pri razpisih drugih ministrstev in raznih projektih.

Razumevanje kulturne dediščine in njenega pomena je le en vidik konservatorske stroke, v okviru katerega je treba najti dialog tudi z lastniki in uporabniki dediščine, prisluhniti njihovim potrebam in željam, a kljub temu poskušati ohraniti dediščino, kakršno so zapustili predniki. Iskanje kompromisov ni vedno preprosto, zato je žal prepogosto sprejeto na škodo dediščine, a primeri dobrih praks pričajo o tem, da se marsikje najde pot, ki omogoča, da se dediščina ohrani ter s staro ali novo namembnostjo živi naprej. Njeni prebivalci oziroma uporabniki pa se prek zgodovine, arhitekture, pomena in spominov z njo lažje identificirajo. Le na tak način ji zagotovimo možnost ohranitve tudi v prihodnje.